

metriai elrendezéséről” beszél. Ez a „geometrikus elrendezés” jelenik meg formaszervező elv gyanánt Marsall László több versében is.

A „geometrikus elrendezés” és a „kombinatorikus kompozíció” gyakran költői játéknak tetszik. A *Szerelem alfapont* költője némelykor maga is „játéknak” tekinti a szövegalakításnak ezt a módját. A játék: a szójáték, a grammatikai játék vagy a játékos névmágia több versében is uralkodó szerepet kapott (*Zene a dobhártya mögött*, *Vizizene*, *Jegyzet máhaszna várakozásról*, *Név-tesztésülések*). Máskor a természettudományos-matematikai „metanyelv” kap ironikusan játékos színezetet: „a férfi s az ál- / tala éppencsak hogy kiszemelt-választott nő a / kronológia, a külsőnek nevezett idő egy- / másra következő pillanatainak talp- / faszorával összekötött sáncpárként együtt / fut ama humano-civilizacionális térben: két pár- / huzamos euklideszi egyenes, egymásról / sejtenek hacsak annyit, mint bükkmakkról a macska, / távolodnak? nem. Közelednek? nem. Éppen e szi- / gorú párhuzamosság képviseli modellemben is — / a teljes a majdnem ordenaré közönyt” (K. L. *egyszerű modellje*). Ebben az esetben a tudományos „metanyelv” beépítése a máskülönböző köznap, sőt bornírtnak ható szövegbe ugyanazt a hatást kelti, mint a Karinthy Frigyes által „feltalált” és népszerűsített halandzsza beszéd.

Mégsem értenők Marsall László költészettanát, ha a matematikai logikával létrehozott szöveget pusztán grammatikai, nyelvi játéknak tekintenénk. A játékos szókombinációkat maga a költő is „kombinatorikus kotyvalékok”-nak nevezi (*Álmatlanságos*). A matematikai (kombinatorikus) szövegalakítás magyarázata sokkal mélyebben található: ennek a költészetnek szemléleti és filozófiai forrásainál. Mint korunk költészetére, Marsallra is bizonyára hatott a Wittgenstein által megfogalmazott bölcelet, amely szoros összefüggést tételezett a nyelv és a logika között. Igazából mégis távolabbra mutat a *Szerelem alfapont* költészettana. Nem az analitikus logikára és nyelvfilozófiára, hanem a pythagoreizmusra, amely maga is a kombináció és az analízis bölcelete volt, csak hogy emellett a matematikát a mágiával is összekötötte, megőrizve a számmisztika „orfikus” kiindulását és szemléleti alapjait. A szerelmi mámor, mint titokzatos, szinte misztikus elragadtatás, amelynek során a költő valamiképpen saját személyiségének benső magjához s a létezés rejtelseihez kerül közel, és a költői tevékenység matematikai (kombinatorikus) elve, amely megszabja a szöveg grammatikáját, felépítését, szerkezetét, ebben az értelemben szorosan összefügg: egymást egészíti ki. A pythagoreusok valójában matematikusnak képelték a költőt, és Marsall László most valóban matematikus módjára lát hozzá az ősi „orfikus” szertartáshoz. „Szerelem” és „alfapont” ebben a szertartásban szinte természetes módon találkozik. (*Szépirodalmi*, 1977.)

POMOGÁTS BÉLA

Fábry Zoltán: Ady igaza

Közismert az a hatás, melyet Ady gyakorolt Fábry Zoltánra. Éppen ezért megdöbbenő — amely örvendetes is! —, amiként ma hat egy, Fábry életében és életéből elmaradt kötet megjelenése. A pozsonyi Madách Kiadó hiányt pótol, a figyelmet fölkelte a sajtó alá rendező *Turczel Lajos*, amikor közreadja a hiányzó művet. Mert e mű hiányzik. Erre *Turczel Lajos* is nyomatékosan felhívja a figyelmet, hiszen *A gondolat igazát* és *A béke igazát* — 1957-ben — nem a várt és ígért *Ady igaza* követte, hanem a *Hidak és árkok*. Vagyis a második trilógia — csonka maradt; mert az első — *Korparancs*, *Fegyver s vitéz ellen*, majd a *Palack posta* — után nem következhetett a teljes második. És ezen túlmenően: Ady, és Ady igaza — a Fábry

Zoltán-i életműben bizonyos kimagasló csúcst jelentett; noha azt is leírta Fábry Zoltán (régebben), hogy „ideje lenne már nem mindenért Adyhoz nyúlni vissza”...

A Turczel Lajos sajtó alá rendezte mostani kötet egy régi Fábry-testamentumot váltott valósággá; ugyanakkor számos, komoly értékű és kritikai igényű kiadásra és munkára tereli figyelmünket. És ma, amikor a Fábry-életmű teljességben látása és láttatása az egyik főfeladat, akkor e kötetnek még inkább megnő az értéke. Messze túlmutat az Ady-centenárium és Fábry Zoltán nyolcvanadik születési évfordulójának aktualitásán. Erre legfeljebb a kötet elején található kettős — Ady—Fábry — fénykép utal. Ám a kutatást jelentősen viszi előre a kötet elején olvasható Turczel-előszó is. Ebben, valamint a kötet végén található utószóban Turczel Lajos pontosan körvonalazza, hogy e kötet csak pótolhatja mindazt, ami Fábryban rekedt — Adyról. Ez Turczel Lajos filológiai becsületességét (is) bizonyítja. Ő ugyanis csak szemelvényeket nyújthat abból a hatalmas, kéziratos anyagból, amely hivatott lett volna bemutatni a Fábry-féle „igazi Ady igazát”. Hiányt pótol e kötet, de nem helyettesít. Egy alaposan előkészített szövegkritikai kiadás részeként — a most még kéziratos anyag — bizonyára sokat segít majd ezen. Ha most hiányt érzünk — Turczel Lajos is ezt sugallja —, ennek oka az, hogy az életet megfordítani nem lehet. Viszont a kiadó és Turczel Lajos nagyon komoly lépést tett a teljességhez: előkészítette a talajt — e vonatkozásban is — a leendő szövegkritikai kiadáshoz.

Tették ezt előremutatóan, előkészítve az Ady—Fábry-párhuzamokat; sőt, az irodalomtörténetírásnak is számos feladatot jeleznek. Mivel? — Az előszót követő találó kötetbeosztással. Ezzel Fábry Zoltán Ady-képet máris beállította Turczel Lajos, a közép-kelet-európai progresszió Ady-képéhez igazította. Fábry, a „stózi remete” nem aludta magányos Csipkerózsika-álmát, hanem mindig a történelem és kor diktálta intenzitással kapcsolódott az aktualitáshoz. Az egykor időben szétszórt Ady-mozaikokat Turczel most, e kötetben megfelelő tematikai csoportokba osztotta.

A sokak előtt talán vitatható módszer alapján készült csoportosítást érdemes idézni: I. A találkozás Adyval; II. A háborúellenes Ady; III. A változás és változtatás költője; IV. Ady és a csehszlovákiai magyarság; V. Adyval a haladó hagyományért; VI. Harc Adyért, Ady igazáért. Aki csak kicsit is ismeri a Fábry-életművet, vagy egy-egy művét, tudja-látja, azonnal megérzi: milyen mélyen és hány ponton érintkezik-találkozik ez a felosztás Fábry Zoltán egyes pályaszakasaival!

Az, hogy a Fábry-életmű — nem öncélú! — periodizációja mily fontos, csak most látszik, most kezd igazán kirajzolódni: a szövegkritikai kiadás érdemi munkálatait meg kellene előznie egy olyan vitának, amely — ha kell, nagyon is polemikus éllel — megteremti az általánosan elfogadható pályaszakaszokat a Fábry-életműben. Tudományos eszmecseréről van szó, hiszen ezt éppen Turczel Lajos mostani bevezetője (a 16. oldalon) szinte „provokálja”. Szükség van erre, hiszen nála is vissza-visszatér ez az igény (legutóbb a *Portrék és fejlődésképek* című tanulmánykötetében is). A csehszlovákiai valóságot, a magyarság számára is adott valóságot, a Fábry Zoltán számára is létezett valóságot kell fölmérni. Őszintén és becsületesen szembe kell néznünk a ténnyel — nincs kialakítva a megközelítően egységes Fábry-életmű periodizációja. Több szertefutó szálát kell szemügyre venni.

A Fábry-féle Ady-képet sok progresszív kortársával és kortársáéval kell összehasonlítani és szembevetni. Így Révai Józsefével is. E sorok írójának be kell valania: szinte revelációként hatott rá, amikor megpillantotta a már jelzett tematikai csoportosítás végén: Harc Adyért, Ady igazáért. Azonnal Révai József nagylélegzetű és híressé vált tanulmányának záró fejezete villant eszébe: A harc Adyért. Félreértés ne essék: nem a címek azonosságáról vagy hasonlóságáról van szó, hanem — a lényeglátás és láttatás megvizsgálásáról. Mert a Fábry-féle Ady-képet nemcsak Révaival kell összevetni; másokéval is... És ez komoly feladat.

Szeretnénk remélni: senki sem veszi (Turczel Lajos legkevésbé) holmi gáncsnak, értetlenségnek a fentebbi megjegyzéseket. Inkább mindenki úgy fogja föl: a most megjelent Fábry-féle *Ady igaza* — igen sok gondolatot, sejtést, felismerést, igényt hozott felszínre. Vagyis — mint mondani szokás — szélesre tárta a kapukat. Turczel

Lajos bevezetője is itt maradt abba. Érezni lehet: tovább kellene, ő is tovább akarná folytatni Fábry—Ady ürügyén, de hát egy monográfiát mégsem írhat a kötet elé!

A jelenlegi *Ady igaza* tehát sok problémát vet föl; további lépésekre ösztönöz. Arra „provokál” — a szó legnemesebb értelmezésében —, hogy most már tételről tételre menjünk végig a Fábry-életmű vizsgálatában (Ady-kapcsolata csak egyetlen szál ebben). Ez a feladat, ez a kötelesség. Az idő igaza, Ady igazsága, Fábry Zoltán igaza megköveteli ezt.

Amikor az illetékeseknek köszönettel nyugtázzuk e kötet megjelentetését, bizonyosak vagyunk abban: egy biográfiai célzatú, és ilyen igényvel készülő válogatás, vállalkozás legalább ennyi — az életmű-biográfia adta — nyugtalanító pontra hívja fel a figyelmet. (A *Tanú és tanulság voltam* című kötetre gondolunk, melynek megjelenését hasonlóan várjuk.) De mind egyet jelez: megindul a hatékony eszmecsere Fábry Zoltán életművéről minden vonatkozásban. Ez azért elengedhetetlen, mivel — túl és innen Adyn — élő és eleven hagyományról van szó. (*Madách, 1977.*)

KOVÁCS GYÓZÓ

Szöreg és népe

Napjainkban a társadalom egyre inkább igényli a szülőhely történetének megismerését, kutatását. Ez az igény is ösztönözte a Szöreg és népe című tanulmánykötet létrehozását. Szeged „bolygói” közül a Tápérről 1971-ben megjelent monográfia után a szöregi tanulmánykötet már a második, és reméljük nem is az utolsó. A szöregiek 1976-ban ünnepelték lakóhelyük újjátelepítésének 230. évfordulóját. Erre az ünnepi alkalomra készült a kötet; *Hegyí András* szerkesztésében.

Szöreg évszázadok óta magyarok és szerbek lakta község. Ez a könyv a közös múlt és jelen bemutatásával az együttélés internacionalista tudatát is erősíti.

Az egész munkán végigvonul az elnyomott osztályok, a magyarok és szerbek közös küzdelme, akiknek életkörülményei azonosak, és egyaránt kizsákmányolta őket a mindenkori uralkodó osztály. A közös sorsot a kötetben megszólaló Zsiván pápa 1944 végén így fogalmazta meg, amikor a haragtól is fűtött szerb partizánok elé állt: „Testvérek, eleget szenvedtünk, ne tetézzétek a kint, ne gyújtsátok fel a falut, jöjjön el végre a tisztá emlékek és makulátlan szívek világa! Menjetek vissza békességgel, mi a magyarokkal testvéri békében akarunk élni, a magyarok rendesek hozzánk, munkát és otthont adtak, megbecsülést... Legyen hát vége az apokaliptikus időknek!” Az 1944-ben áhított megbékélés az elmúlt 30 év alatt valóra vált. Ez további lehetőséget és ösztönzést ad a nemzetiségi települések monográfiájának megírására.

A több mint 400 oldalas tanulmánykötet adatfeltárásának, anyaggyűjtésének időpontját szerencsésen választották meg a szerzők, mivel az urbanizáció felgyorsuló folyamata már-már elfeledteti és megváltoztatja a nemzetiségi szokásokat és a viseleti módokat. Szinte az utolsó percben szolgáltatták meg azokat az embereket, akik a két világháború közötti idő, majd a felszabadulást követő történelmi sorsforduló aktív részesei voltak.

A tanulmánykötet három, jól elkülöníthető fejezetből áll: földrajzi színtér és helynevek, Szöreg története, Szöreg népe. Az első *Andó Mihály* Szöreg természeti földrajzi viszonyairól írott tanulmánya nyitja meg, amelyben feleletet kapunk arra a kérdésre, hogy miért szerepel szinte évezredek óta ez a terület állandó településül. Jól egészíti ki a fejezetet *Szabó József*nek a földrajzi neveket elemző gondos mun-